

Kantelu eduskunnan oikeusasiamiehelle

Kantelija: Dos. Jouni Luukkainen
puheenjohtaja, Pääkaupunkiseudun ateistit ry
Castrénink. 10 C 53, 00530 HELSINKI
p. (09) 191 51443, (09) 7534 703
jouni.luukkainen@helsinki.fi

Viranomainen, jonka menettelyä arvostelen: Opetushallitus.

Toimenpide, jota pidän virheellisenä: Opetushallituksen 15.3.2006 antama uusittu (päiväämätön) muistio tai tiedote **“Perusopetuslain muutoksen vaikutukset uskonnon ja elämäkatsomustiedon opetukseen sekä koulun toimintaan”** (saateviesteineen ”Uudet ohjeet uskonnon ja elämäkatsomustiedon opetuksesta” **liitteenä**) vaikenee siitä perusopetuslain 13 §:n 1 momentin uudesta vallitsevasta tulkinnasta, että enemmistönä olevaan uskonnolliseen yhdyskuntaan kuulumattoman lapsen huoltaja ei toisen huoltajan vastustaessa voi pätevästi ilmoittaa lasta enemmistön uskonnon opetukseen. Tämä vaikeneminen voi johtaa koulutuksen järjestäjät, koulut ja huoltajat harhaan.

Asian kuvaus: Opetushallitus antoi 6.6.2003 tiedotteen 20/2003 perusopetuslain muutoksen vaikutuksista uskonnon ja elämäkatsomustiedon opetukseen sekä koulun toimintaan. Eduskunnan apulaisoikeusasiamies Ilkka Rautio vaati Opetushallitukselta tämän tiedotteen tarkentamista hänen päätöksessään 6.6.2005 rehtori Satu Honkalan kantelusta dnro 1705/4/03, hänen päätöksessään 22.6.2005 minun kanteluistani dnro:t 1991/4/03 ja 2097/4/03 sekä hänen päätöksessään 22.6.2005 minun kantelustani dnro 2083/4/03.

Omissa kanteluissani tärkeimpiä kohtia oli vaatimus, että uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattomalle oppilaalle opetetaan enemmistön uskontoa vain huoltajan ilmoituksesta. Ratkaiseva tuki tälle vaatimukselleni — ja vieläpä paremmassa muodossa — tuli korkeimman hallinto-oikeuden 25.11.2004 antamasta vuosikirjapäätöksestä KHO:2004:99 (taltionumero 3007), jonka mukaan uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattoman lapsen toinen huoltaja ei toisen huoltajan vastustaessa voi pätevästi tehdä perusopetuslain 13 §:n 1 momentissa tarkoitettua ilmoitusta lapsen osallistumisesta enemmistön uskonnon opetukseen. Opetushallituksen eduskunnan apulaisoikeusasiamiehelle mainitsemistani kanteluista 18.3.2005 antamassa lisälausunnossa otetaan kanta, että tästä lain tulkinnasta voitaneen päätellä, että enemmistönä olevaan uskonnolliseen yhdyskuntaan kuulumattomien oppilaiden ennen perusopetuslain muutosta 1.8.2003 alkanut osallistuminen enemmistön uskonnon opetukseen vaati jatkuakseen huoltajien nimenomaisen tahdonilmauksen. Opetushallitus myönsi tiedotteen kaipaavan siltä osin täsmennystä. Rautio ratkaisuihinsa totesi tämän.

Uuden tiedotteen kohdan 1.3 (Oppilaan ja huoltajan asema) neljäs ja viides kappale kuuluvat seuraavasti:

”Perusopetuslain 13 §:n voimaantullessa enemmistön uskonnon opetukseen osallistui osa sellaisista oppilaista, jotka eivät kuuluneet mihinkään uskonnolliseen yhdyskuntaan tai kuuluivat johonkin muuhun uskonnolliseen yhdyskuntaan kuin evankelis-luterilaiseen kirkkoon.

Eduskunnan oikeusasiamiehen kannanoton perusteella opetuksen järjestäjän tai koulun tulee tiedottaa huoltajille, että näiden tulee erikseen ilmoittaa, mihin opetukseen oppilas jatkossa osallistuu (mikäli ilmoitusta ei ole tehty lain voimaantulon jälkeen). Ilmoittautumismenettelystä päätetään paikallisesti.”

Opetushallitus on siis ratkaissut asian niin, että huoltajien tulee ilmoittaa, mihin opetukseen kysytynlaisessa tilanteessa oleva oppilas jatkossa osallistuu. On totta, että tässä kenties puhutaan yhden oppilaan huoltajista monikossa, mutta ei sekään aivan selvää ole. Mutta toisaalta sulkeissa oleva teksti antaa ymmärtää, että ajanjaksona 1.8.2003–24.11.2004 (siis lainmuutoksen jälkeen, mutta ennen KHO:n ratkaisua) tehty tuolloin vallinneen lain sananmukaisen tulkinnan mukainen oppilaan **yhden** huoltajan tekemä ilmoitus enemmistön uskonnonopetukseen osallistumisesta olisi edelleen aina pätevä, eikä oppilaan huoltajille opetuksen järjestäjän tai koulun silloin edes tarvitsisi tiedottaa mitään. Näin ollen tiedotteesta saa pikemminkin sen käsityksen, että yhden huoltajan ilmoitus riittäisi.

On huomattava, että uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattomalle oppilaalle on opetettava elämäntietoa (kolmen säännön täytyessä), vaikka huoltajat eivät tekisi katsomusainevalinnasta minkäänlaista ilmoitusta.

Huoltajasta yksikössä puhutaan tiedotteessa kaikkialla muualla. Tietysti tiedotteen alussa lainatussa perusopetuslain 13 §:ssä, mutta myös eritoten kohdan 1.2 (Opetuksen järjestäjän tehtävä) ensimmäisessä kappaleessa:

”Tähän [= oppilaiden enemmistön uskonnon] opetukseen voivat osallistua huoltajan pyynnöstä myös muihin uskonnollisiin yhdyskuntiin kuuluvat tai niihin kuulumattomat oppilaat.”

sekä kohdan 1.3 (Oppilaan ja huoltajan asema) toisessa kappaleessa:

”Lisäksi oppilas, joka ei kuulu tähän [= oppilaiden enemmistön] uskonnolliseen yhdyskuntaan, voi huoltajan ilmoituksen perusteella osallistua tähän [= enemmistön] opetukseen.”

Kyllä tiedotteen lukija näin ollen saa käsityksen, että huoltaja, joka tahtoo oppilaan osallistuvan enemmistön uskonnon opetukseen, voi toimia yksinvaltaisesti.

On ehkä niin, että yhden huoltajan ilmoitus riittääkin kahden (tai useamman) huoltajan tapauksessa, jos tuo huoltaja on toiminut yhteisymmärryksessä toisen huoltajan kanssa. Mutta tästä yhteisymmärryksestä ei koulutuksen järjestäjä tai koulu voi olla varma. Ei ilmoituksen tekevä huoltajakaan välttämättä edes tiedä, että ilmoitukseen tarvitaan huoltajien yhteisymmärrys.

Miksi kuvaamani toiminta on mielestäni virheellistä? Korkein hallinto-oikeus antoi laintulkinnan, joka muutti Opetushallituksen kannan, mutta Opetushallitus itse ei halua tiedottaa tästä laintulkinnasta. Kuitenkin, kuten Opetushallitus lausunnossaan 26.9.2003 eduskunnan apulaisoikeusasiamiehelle Satu Honkalan kantelusta kohdassa ”Opetushallituksen oikeudet ja vastuu lain tulkitsemisessä” katsoo, sen tehtäviin koulutuksen kehittämisestä vastaavana viranomaisena kuuluu tiedottaa paikallisille koulutuksen järjestäjille sekä kouluille ja oppilaitoksille lainmuutoksista sekä niiden perusteluista. Silloin kaiketi sen myös kuuluu tiedottaa niin ratkaisevista uusista laintulkinnoina kuin jota KHO:n päätös on.

KHO:n päätös perustui aivan ymmärrettävällä tavalla uskonnonvapauslakiin ja lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annettuun lakiin, mutta vaikka uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattoman lapsen huoltaja pitäisikin luonnollisena ajatusta, että lapsen ilmoittamiseen uskonnonopetukseen tarvitaan huoltajien yhteinen päätös ja että eritoten ilmoitusta ei voitaisi tehdä vastoin hänen tahtoaan, hän ei saa tälle käsitykselleen mitään tukea perusopetuslaista eikä Opetushallituksen tiedotteesta. Eivät koulutuksen järjestäjä eikä kouluakaan osaa silloin häntä välttämättä neuvoa. Sellainen huoltaja kenties pettyy siihen, mikä perusopetuslain sanamuoto on, ja lanjistuu yrittämättä ajaa kantaansa. Asiasta riidan ja etukäteen aivan toivottomalta näyttävän oikeudenkäynnin nostaminen sekä yhteydenotto asianaajajaan vaatisi suuria ponnisteluja. Ja kuitenkin valmis KHO:n ennakkoratkaisu on olemassa.

Vanhan uskonnonvapauslain (267/1922) kautta aikain alkuperäisen muotoilunsa säilyttäneessä 8 §:ssä puhutaan yksikössä edusmiehestä, jonka vaatimuksesta oppilas on vapautettava tietyn uskonnollisen yhdyskunnan mukaisesti järjestetystä uskonnonopetuksesta silloin, kun oppilas ei kuulu tuohon uskonnolliseen yhdyskuntaan. Edusmiehellä tarkoitettiin myöhemmin huoltajaa. Perusopetuslain muutos 1.8.2003 merkitsi taka-askelta tähän: yhden huoltajan tahto ei olisi enää riittänyt enemmistön uskonnolliseen yhdyskuntaan kuulumattoman oppilaan pelastamiseen enemmistön uskonnonopetukselta. Mutta KHO:n ratkaisu palautti tilanteen sellaiseksi kuin se oli jo 1.1.1923. Siitä ei saa vaieta.

Tiedotteen mukaan ilmoittautumismenettelystä päätetään paikallisesti. Tämä jättää opetuksen järjestäjät vaikeaan tilanteeseen, jos ne tietäisivät tai saisivat tietää KHO:n kannasta. Niiden olisi ainakin tiedotettava KHO:n kanta huoltajille, sillä oppilaan kaikilla huoltajilla tulisi olla mahdollisuus saada KHO:n kanta tietoonsa opetuksen järjestäjän tai koulun tiedotteesta. Mutta tulisiko ilmoitukseen oppilaan osallistumisesta uskonnonopetukseen vaatia oppilaan kaikkien huoltajien allekirjoitus? Silloin ainakin kävisi selväksi, että asiasta ovat huoltajat päättäneet yhteisymmärryksessä. Vaatimus olisi sama kuin lapsen liittämiseen uskonnolliseen yhdyskuntaan: huoltajien on päätettävä siitä yhdessä. Vaikutuksiltaan uskonnonopetukseen ilmoittaminen on lapselle samaa luokkaa kuin lapsen uskonnolliseen yhdyskuntaan liittäminen, sillä jälkimmäisen ainoa lain mukainen seuraamus lapselle on tavallisimmin juuri osallistuminen uskonnonopetukseen. **Tämän tähden ilmoituksessa tulisi mielestäni vaatia kaikkien huoltajien allekirjoitus.** Mutta kuinka tätä

paikallisesti osattaisiin edes yrittää ottaa varteen, kun Opetushallituksen tiedote ei KHO:n tulkinnaa kerro?

On muuten huomattava, että perusopetuslain 13 §:ssä myös kaikkien viittausten huoltajan pyyntöön (3 mom, 5 mom, 6 mom) on mahdollisesti KHO:n päätöksen nojalla ajateltava tarkoitettavan oppilaan huoltajien yhteistä pyyntöä. Tai ainakin, jos KHO:n päätös olisi tiedotteessa mainittu edes alkuperäisessä ”ilmoituksen” yhteydessä, kaikki osapuolet olisivat olleet valmiimpia pohtimaan, mikä olisi oikea tulkinta ”pyynnön” yhteydessä. Mutta tässä suhteessa ongelmallisempi on 4 momentissa mainittu huoltajan päätös siitä, mihin uskonnon opetukseen useampaan kuin yhteen uskonnolliseen yhdyskuntaan kuuluva oppilas osallistuu — ehkä jokainen syntyvä riitatapaus olisi käsiteltävä oikeudessa erikseen.

Lainaan kohtaa ”Katsomusaineiden status” Opetushallituksen Satu Honkalan kantelusta 26.9.2003 eduskunnan apulaisoikeusasiamiehelle antamasta lausunnosta: ”Minkään muun tekijän kuin katsomuksen itse ei tule vaikuttaa katsomusaineen valintaan.” Uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattoman katsomus on lähtökohtaisesti uskonnoton, ja sen uusi lainsäädäntö tunnustaa. Mutta Opetushallituksen uuden tiedotteen vaikeneminen KHO:n päätöksestä käytännössä vaikuttaa epäasiallisesti katsomusainevalintaan uskonnonopetuksen hyväksi.

Epäasiallista vaikuttamista on myös seuraavasti kuuluva tiedotteen kohdan 1.3 kolmas kappale:

”Koulun on syytä korostaa oppilaiden huoltajille, että katsomusopetusta koskevissa valinnoissa pyritään samalla tavoin kuin muidenkin opintojen valinnoissa siihen, että ratkaisu olisi pysyvä.”

Mutta päinvastoin pysyvyyteen yli ajankohdan 1.8.2003 ei tule pyrkiä, sillä silloin muuttui lainsäädäntö sellaiseksi, että uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattoman lähtökohtainen katsomusaine on elämäkatsomustieto, ei enemmistön uskonnonopetus. Siksikin KHO:n vuosikirjapäätöksestä vaikeneminen on niin kovin väärin.

Muistion saatteen otsikko puhuu uusista ”ohjeista” ja viittaa vanhaankin muistioon tällä sanalla. Muistiossa ei siis todellakaan ole kyse pelkästä — ratkaisevalla tavalla puutteellisesta — tiedotteesta, vaan myös lakeihin perustumattomasta ja lakien tavoitteiden vastaisesta ohjailusta.

Toivon oikeusasiamiehen tekävän seuraavaa: Opetushallitukselle on kerrottava olevan virheellistä jättää uudessa tiedotteessa mainitsematta korkeimman hallinto-oikeuden vuosikirjaratkaisuun KHO:2004:99 sisältyvä perusopetuslain 13 §:n 1 momentin tulkinta.

Huomautus. Vastaava lukiota koskeva uusi tiedote ei ole vielä valmistunut. Osoitteessa www.edu.fi on lukiokoulutuksen uskonnon ja elämäkatsomustiedon osastoissa vielä tänäänkin vanha tiedote ja saatteessa päiväys 27.3.2006.

Jouni Luukkainen

Yksi liite